

Strafblad 2019(1) 3 Is de advocaat bij het verhoor voldoende als waarborg tegen valse bekentenissen?

**Strafblad 2019(1) 3 Is de advocaat > bij het
< verhoor > < voldoende > < als >
< waarborg > < tegen > < valse >
< bekentenissen >?**

06-03-2019

Auteur(s): Verhoeven, W.J.

[Open PDF](#)

**Is de < advocaat > bij het < verhoor > < voldoende > < als >
< waarborg > < tegen > < valse > < bekentenissen >?**

De afgelopen decennia is het politieke verdachtenverhoor regelmatig negatief in het nieuws gekomen. De aandacht is veelal gevestigd op het gebruik van ongeoorloofde druk die heeft geleid tot een < valse > bekentenis van de verdachte. Deze studie laat zien dat tijdens het politieke verdachtenverhoor verhoorstijlen worden gebruikt die niet < als > ongeoorloofd worden aangemerkt, maar die desalniettemin een risico op < valse > < bekentenissen > hebben. Dit inzicht helpt advocaten om risicovolle verhoorstijlen te herkennen en beter toe te zien op het voorkomen van < valse > < bekentenissen >.

1. Achtergrond: ongeoorloofde druk, < valse > < bekentenissen > en gerechtelijke dwalingen

Het politieke verdachtenverhoor kan in Nederland periodiek op publieke, over het algemeen negatieve, belangstelling rekenen. Zo kwam in 1996 het verdachtenverhoor in opspraak door de publiciteit rondom de 'Zaanse verhoormethode'. In 2002 zorgde de 'Puttense moordzaak' voor negatieve publiciteit rondom het verdachtenverhoor. Twee jaar later plaatste de 'Schiedammer parkmoord' het verdachtenverhoor in een negatief daglicht. Recent, anno 2018, staat het verdachtenverhoor weer in hernieuwde

publieke belangstelling door de 'Arnhemse villamoord'. Deze spraakmakende zaken hebben gemeen dat, met het doel een bekennende verklaring te verkrijgen, de verdachtenverhoren zijn uitgevoerd met verhoortechnieken en -tactieken die zijn gericht op het vergroten van de druk op de verdachten. In het geval verdachten tijdens het < verhoor > onder druk worden gezet, ontstaat het risico dat zij een < valse > verklaring afleggen. In de 'Puttense moordzaak' en de 'Schiedammer parkmoord' heeft dat geleid tot onterechte veroordelingen van de verdachten.¹ Voor de 'Arnhemse villamoord' heeft de Acas geadviseerd om de zaak opnieuw te bekijken omdat – op basis van de huidige inzichten uit wetenschappelijk onderzoek – het vermoeden bestaat dat de twee belangrijkste bekennende verklaringen vals zijn.² Hiervoor genoemde zaken maken duidelijk dat empirisch onderzoek naar het gebruik van verhoordruk door de politie nodig is. < Valse > verklaringen liggen vaak ten grondslag aan gerechtelijke dwalingen. Zij hebben daardoor niet alleen grote negatieve gevolgen voor verdachten, maar kunnen ook het vertrouwen in het Nederlandse rechtssysteem aantasten.

In de hiervoor genoemde strafzaken is de rechtmatigheid van de verhoorsituatie, en daarmee het recht op een eerlijk proces in de zin van art. 6 EVRM, ter discussie gesteld. Het gebruik van ongeoorloofde druk tijdens het verdachtenverhoor is volgens de wet niet toegestaan.³ Waar geoorloofde druk ophoudt en ongeoorloofde druk begint, is echter moeilijk vast te stellen en is mede afhankelijk van het specifieke geval.⁴ De omstrede verhoren in de hiervoor aangestipte strafzaken speelden jaren geleden en er is sindsdien veel veranderd in de verhoorpraktijk. Zo is in de nasleep van de 'Schiedammer parkmoord' het Programma Versterking Opsporing en Vervolgning gestart. Dit programma heeft er mede voor gezorgd dat het verdachtenverhoor is geprofessionaliseerd, wat onder meer is terug te zien in de verschillende verhoorcursussen van de Politieacademie. Sinds 2008 zijn de veranderingen rondom het verdachtenverhoor door het 'Salduz-arrest' van het EHRM⁵ in een stroomversnelling gekomen, wat in 2017 heeft geresulteerd in een wijziging van het Wetboek van Strafvordering.⁶ Met deze wijziging is onder meer vastgelegd dat verdachten vanaf het moment van aanhouding recht hebben op consultatie- en verhoorbijstand. Verondersteld wordt dat het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan en tijdens het < verhoor > de

kwaliteit en de transparantie van het verdachtenverhoor verbetert. Ook geeft het raadslieden de mogelijkheid om toe te zien op het gebruik van ongeoorloofde druk door de politie en op een accurate vastlegging van de verklaring van de verdachte in het proces-verbaal.⁷

Door het gesloten karakter van het < verhoor > bestaat er voor Nederland relatief weinig empirisch onderzoek dat inzicht geeft in de uitvoering van het verdachtenverhoor en in de kwaliteit en betrouwbaarheid van de verkregen verklaring. Zeker in het licht van gerechtelijke dwalingen en de ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan en tijdens het < verhoor >, is deze kennislacune onwenselijk. Het beperkt de mogelijkheden om in te spelen op veranderingen en om de kwaliteit van het verdachtenverhoor in de toekomst te waarborgen. Gezien de vele veranderingen die de verhoorpraktijk de afgelopen jaren heeft ondergaan, is het interessant om een analyse te maken van de manier waarop het politieke verdachtenverhoor in recente jaren verloopt. In deze bijdrage wordt verslag gedaan van deze analyse. Op basis van de bevindingen wordt in de eerste plaats meer inzicht gegeven in de wijze waarop het gebruik van verhoortechnieken, en de daaruit voortkomende druk, al dan niet bijdraagt aan het verkrijgen van informatie over de zaak. Hierbij wordt ook gekeken naar de mate waarin de aanwezigheid van de < advocaat > het gebruik van verhoortechnieken en de uitwerking daarvan op de verklaring van de verdachte mogelijk verandert. In de tweede plaats wordt op basis van de empirische bevindingen aandacht besteed aan mogelijke implicaties voor juristen en advocaten.

2. Beschuldigende versus informatievergarende verhoorstijlen

In de voorgaande paragraaf is kort uiteengezet dat het uitoefenen van ongeoorloofde druk op de verdachte negatieve gevolgen kan hebben voor de rechtsgang en daardoor aandacht verdient in empirisch onderzoek. Ongeoorloofde druk wordt vaak geassocieerd met manieren van verhoren zoals de Zaanse verhoormethode. Maar ongeoorloofde druk zoals die in de rechtspraak is erkend, hoeft echter niet hetzelfde te zijn < als > verhoordruk met een risico op een < valse > verklaring.⁸ Twijfel over de betrouwbaarheid van de verklaring van de verdachte kan ook ontstaan

door subtielere manieren van verhoordruk opbouwen, die niet per se onder onrechtmatig handelen van verhorend rechercheurs vallen.⁹ Daarbij laat onderzoek zien dat er veel factoren zijn die kunnen bijdragen aan het afleggen van een < valse > verklaring.¹⁰ Voor het hier gepresenteerde empirisch onderzoek zal dan ook breder worden gekeken dan alleen naar ongeoorloofde druk.

Onderzoek heeft laten zien dat de verhoorsituatie op zich er al voor zorgt dat verdachten druk ervaren.¹¹ De arrestatie, het < verhoor > en de onzekerheid over de toekomst zorgen voor stress en spanning, zeker wanneer geen contact met de buitenwereld wordt toegestaan. De verhoortechnieken en -tactieken die verhorend rechercheurs gebruiken, kunnen de ervaren druk verder opvoeren. In de literatuur worden de verschillende manieren van verhoren in twee hoofdcategorieën ingedeeld.¹² Enerzijds zijn er de beschuldigende verhoorstijlen met een groter risico op < valse > verklaringen. Bij deze manieren van verhoren wordt uitgegaan van een schuldige (bij het misdrijf betrokken) verdachte die met behulp van verhoordruk wordt overtuigd om een bekentenis af te leggen. Voorbeelden van beschuldigende verhoormodellen zijn de REID-techniek¹³ en Mr. Big.¹⁴ Anderzijds zijn er de informatievergarende verhoorstijlen met een kleiner risico op < valse > verklaringen. Deze manieren van verhoren stellen een neutrale bejegening van de verdachte centraal, waarbij de verhoordruk wordt geminimaliseerd en het verkrijgen van betrouwbare informatie < als > doel gesteld wordt. Voorbeelden van informatievergarende verhoormodellen zijn PEACE¹⁵ en SUE.¹⁶ In Nederland was de Standaard Verhoorstrategie (SVS) jarenlang een veel gebruikte verhoormethode. De SVS kan worden beschouwd < als > een informatievergarende manier van verhoren die wel beschuldigende kenmerken heeft.¹⁷ De verhoormethoden zijn continu in ontwikkeling wat er recent toe heeft geleid dat de SVS is vervangen door de Scenario's Onderzoekende Methode (SOM). In de kern komt dit verhoormodel neer op het onderzoeken van alternatieve scenario's door deze te verifiëren of te falsificeren en is daarmee in theorie een informatievergarende manier van verhoren.¹⁸

In de volgende paragraaf wordt het onderscheid tussen beschuldigende en informatievergarende verhoorstijlen gebruikt om een aantal

geobserveerde verhoren te analyseren. Zodoende kan meer inzicht worden gegeven in de risico's op < valse > < bekentenissen >.

3. Het gebruik van verhoorstijlen

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de wijze waarop enkele politieke verdachtenverhoren zijn uitgevoerd. Deze beschrijving is gebaseerd op een empirisch onderzoek dat met behulp van een beurs van Politie en Wetenschap is uitgevoerd.¹⁹ Voor dit onderzoek zijn de audiovisuele opnamen van 54 verhoren, in totaal 83 uur, letterlijk getranscribeerd.²⁰ Dit houdt in dat de vragen en opmerkingen van de rechercheurs en de antwoorden en toelichting van de verdachten letterlijk zijn uitgeschreven. In box 1 wordt < als > voorbeeld een fragment uit een van de transcripten weergegeven. De vetgedrukte aanduidingen tussen blokhaken zijn codes die verwijzen naar specifieke verhoortechnieken die de rechercheurs gebruiken en naar de verklaringsstrategieën van de verdachte. Alle transcripten zijn op deze manier gecodeerd wat een gedetailleerde beschrijving mogelijk maakt van de wijze waarop de verdachtenverhoren verlopen.

Box 1 Voorbeeld van verhoortranscript met codering van verhoortechnieken en verklaringsstrategieën

Verhoorder 1: Maar, hoe, hoe kan het nou dat jouw broer, euh, in een keer zo, in een keer, euh, steeds genoemd wordt? Hoe komt dat nou? **[Q75]**

Verdachte: (spreid armen vragend) Serieus. Ik weet niet, weet echt niet (schud hoofd) **[A23]**

Verhoorder 1: Ik kan me zo voorstellen, euh, dat, dat, vertel, er is sowieso, want er is iets dat wat ik denk dat zou gebeurd kunnen zijn (wijst naar zichzelf en legt handen weer neer). Puur mijn, mijn. **[Q76]**

Verdachte: (knikt)

Verhoorder 1: Jij bent vier handen op een buik met je broer. **[Q76]** Een van jullie tweeën heeft een vuurwapen. **[Q76]** Op die manier is jouw DNA op dat patroon terechtgekomen. En je broertje is naar [stad delict] gegaan, of jijzelf. **[Q76]**

Verdachte:	(werpt een hand omhoog) Is dat je conclusie [voornaam verhoorder 1]? [A27]
Verhoorder 1:	Nee, (schud hoofd) is geen conclusie. Je moet goed luisteren wat ik zeg (wijst met vingers over tafel naar verdachte). [Q93]
Verdachte:	Oké. (knikt)
Verhoorder 1:	Dat is wat er gebeurd zou kunnen zijn. [Q76]
Verdachte:	Zo is niet gegaan. Nee, [voornaam verhoorder 1], serieus. (werpt 1 hand vragend in de lucht) [A5]

Noten: Q75 = suggestieve vragen stellen; Q76 = hypothetische scenario's presenteren; Q93 = autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte benadrukken; A5 = het bewijs tegenspreken; A23 = aangeven het niet te weten; A27 = een vraag stellen.

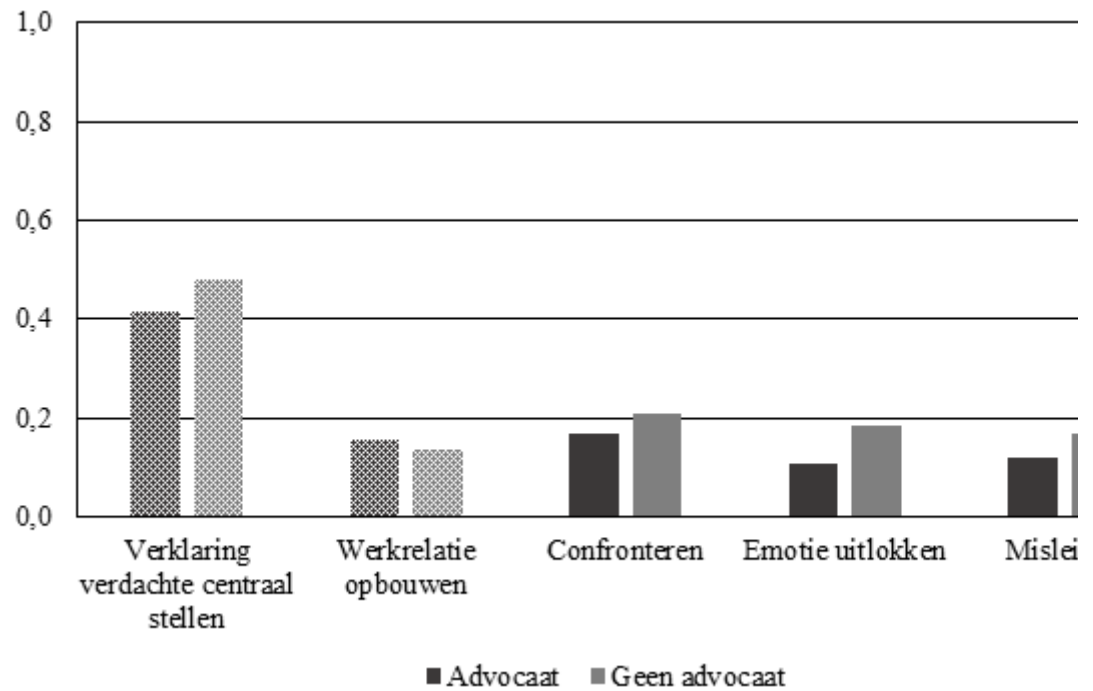
Op basis van de coderingen van de verhoortechnieken kunnen vijf specifieke verhoorstijlen worden onderscheiden.²¹ De mate waarin deze verhoorstijlen in de 54 geobserveerde verhoren door onderzoekers worden gebruikt, wordt weergegeven in figuur 1. Uit de figuur kan worden afgeleid dat het centraal stellen van de verklaring van de verdachte gemiddeld genomen het meest wordt gebruikt. Het gaat dan om een combinatie van verhoortechnieken zoals (onderzoekende) vragen stellen, aanmoedigen het eigen verhaal te vertellen, de door de verdachte gegeven informatie samenvatten en de laatste woorden van de verdachte herhalen. Het verhaal van de verdachte centraal stellen behoort, samen met het opbouwen van een werkrelatie, tot de informatievergarende manier van verhoren met weinig risico op < valse > verklaringen.²² Hoewel het opbouwen van een werkrelatie in de literatuur wordt beschouwd < als > een belangrijke verhoorstijl waarmee (betrouwbare) informatie van een verdachte kan worden verkregen,²³ laat figuur 1 zien dat deze verhoorstijl in de geobserveerde verhoren gemiddeld genomen relatief weinig wordt gebruikt. Verhorend onderzoekers proberen een werkrelatie met de verdachte op te bouwen door vriendelijk te zijn, tegemoet te komen aan de behoeften van de verdachte, humor te gebruiken, algemene onderwerpen te bespreken, uitleg te geven over de verhoorsituatie en de rechten van de verdachte uitgebreider toe te lichten.

Uit figuur 1 kan ook worden afgeleid dat in de geobserveerde verhoren drie verhoorstijlen worden gebruikt die onder de beschuldigende manier van verhoren kunnen worden geschaard met een groter risico op < valse > verklaringen.²⁴ Het gaat om het confronteren van de verdachte, het uitlokken van emoties en het misleiden van de verdachte. Het confronteren met technische en tactische aanwijzingen kan op een neutrale, feitelijke manier, worden gedaan,²⁵ waardoor deze verhoorstijl ook onder een informatievergarende manier van verhoren kan worden geschaard. In de geobserveerde verhoren wordt de verdachte echter niet op een neutrale manier geconfronteerd. Het voorleggen van aanwijzingen gaat gepaard met het benadrukken van autoriteit, het benadrukken van leugens, de verstrekte informatie betwisten en het uiten van teleurstelling en boosheid. Zodoende wordt de verhoordruk op de verdachte opgevoerd. Rechercheurs blijken nog een verhoorstijl te gebruiken waarmee zij de verhoordruk op de verdachte proberen te verhogen. Zij doen dit door emoties bij de verdachte uit te lokken. Het gaat dan om een gecombineerd gebruik van verhoortechnieken < als > de zinloosheid van ontkennen of zwijgen benadrukken, een beroep doen op het geweten en negatieve gevoelens, inspelen op de gemoedstoestand, het lot versomberen en beschuldigingen naar de verdachte uiten. De derde beschuldigende verhoorstijl betreft het misleiden van de verdachte. Met deze manier van verhoren kunnen rechercheurs de verhoordruk opvoeren door de situatie anders weer te geven dan die is. Rechercheurs misleiden de verdachte door de situatie waarin hij/zij zich bevindt af te zwakken (minimaliseren) of de situatie te overdrijven (maximaliseren).²⁶ Rechercheurs gebruiken hierbij een combinatie van verhoortechnieken zoals overdreven behulpzaam zijn, de ernst van de situatie afzwakken, beschikbare tactische en technische aanwijzingen benadrukken, suggestieve vragen stellen en hypothetische scenario's voorleggen.

Figuur 1. Mate waarin verschillende verhoorstijlen tijdens het verdachtenverhoor door rechercheurs worden gebruikt, uitgesplitst naar verhoren met een < advocaat > (n=36) en verhoren zonder een < advocaat > (n=18).

Noten: Informatievergarende verhoorstijlen zijn gearceerd;
beschuldigende verhoorstijlen zijn vol ingevuld.

Bovenstaande beschrijving laat zien dat tijdens de geobserveerde verhoren technieken worden gebruikt die zijn gericht op het verminderen van de verhoordruk en het verkrijgen van informatie. Hierdoor worden de risico's op < valse > verklaringen verkleind. Uit de beschrijving is echter ook naar voren gekomen dat risicovolle verhoortechnieken nog steeds worden toegepast tijdens de verhoren van verdachten van zware misdrijven. Het confronteren, emoties uitlokken en misleiden vertonen jaren later nog steeds overeenkomsten met de verhoren in onder meer de zaak van de Arnhemse villamoord.²⁷ Hiermee zijn de risico's op < valse > verklaringen, verkregen onder invloed van verhoordruk, nog steeds aanwezig in de Nederlandse verhoorpraktijk. Toezicht op de wijze waarop de verklaring van een verdachte tot stand komt, is dus nog steeds van groot belang. Over de manier waarop dat toezicht georganiseerd moet worden lopen de meningen uiteen. Tot voor kort kende Nederland een traditie die was gebaseerd op vertrouwen in de professionaliteit en integriteit van verhorende rechercheurs. Dit werd < voldoende > geacht om misstanden tijdens het verdachtenverhoor – bijvoorbeeld het toepassen van ongeoorloofde druk en een incorrecte weergave van de verklaring in het proces-verbaal – te beperken en een eerlijk proces voor verdachten te waarborgen.²⁸ Recent is hier, onder invloed van gerechtelijke dwalingen en Europese rechtsspraak, verandering in

gekomen en ziet juridische bijstand gedurende het verdachtenverhoor eveneens toe op het waarborgen van het recht op een eerlijk proces.

4. < Advocaat > bij het < verhoor >

Na decennialange discussie over het al dan niet toelaten van advocaten bij het politieke verdachtenverhoor,²⁹ is in 2017 het recht op een < advocaat > gedurende het verdachtenverhoor in de wet vastgelegd. Eerder onderzoek heeft laten zien dat bij de ontwikkeling van de wet werd aangenomen dat een < advocaat > onder meer kan toezien op het gebruik van ongeoorloofde druk en op een waarheidsgetrouwe vastlegging van de verklaring van de verdachte in het proces-verbaal.³⁰ De kwaliteit van het verdachtenverhoor zou hierdoor moeten verbeteren en het risico op < valse > verklaringen en daaruit voortkomende gerechtelijke dwalingen kleiner moeten worden. Om dit te bewerkstelligen moet de aanwezigheid van een < advocaat > tijdens het < verhoor > ervoor zorgen dat verhorend rechercheurs en verdachten hun houding en gedrag aanpassen.³¹ In het geval van rechercheurs gaat het specifiek om het gebruik van verhoortechnieken. Een vergelijking van verhoren met en zonder < advocaat > kan inzicht geven in mogelijke veranderingen in het gebruik van verhoortechnieken door rechercheurs. In figuur 1 is het gemiddeld gebruik van de vijf verhoorstijlen eveneens uitgesplitst naar verhoren met en zonder < advocaat >. Aanvullende statistische toetsen laten zien dat alleen het verschil in gebruik van emoties uitlokken statistisch significant is tussen verhoren met en zonder < advocaat >. Rechercheurs maken gemiddeld genomen minder gebruik van emoties uitlokken tijdens verhoren met < advocaat > in vergelijking met verhoren zonder een < advocaat >.³² De verschillen in gemiddeld gebruik van de andere verhoorstijlen blijken niet statistisch significant te zijn tussen verhoren met en zonder < advocaat >.³³

Uit bovenstaande bevindingen kan worden afgeleid dat rechercheurs bij de keuze voor het gebruik van verhoortechnieken weinig rekening lijken te houden met de aanwezigheid van de < advocaat > bij het < verhoor >. Voor de twee informatievergarende verhoorstijlen, het verhaal van de verdachte centraal stellen en een werkrelatie opbouwen, is dit niet verrassend. Wel is het opmerkelijk om te constateren dat confronteren

misleiden, beide beschuldigende verhoortechnieken met een groter risico op < valse > verklaringen, niet minder worden toegepast tijdens verhoren met een < advocaat >. Mogelijk beschouwen rechercheurs alleen emoties uitlokken < als > een verhoorstijl waar advocaten, met het oog op ongeoorloofde druk, op zullen letten. Om die reden gebruiken zij deze verhoorstijl mogelijk minder tijdens een < verhoor > met < advocaat >.

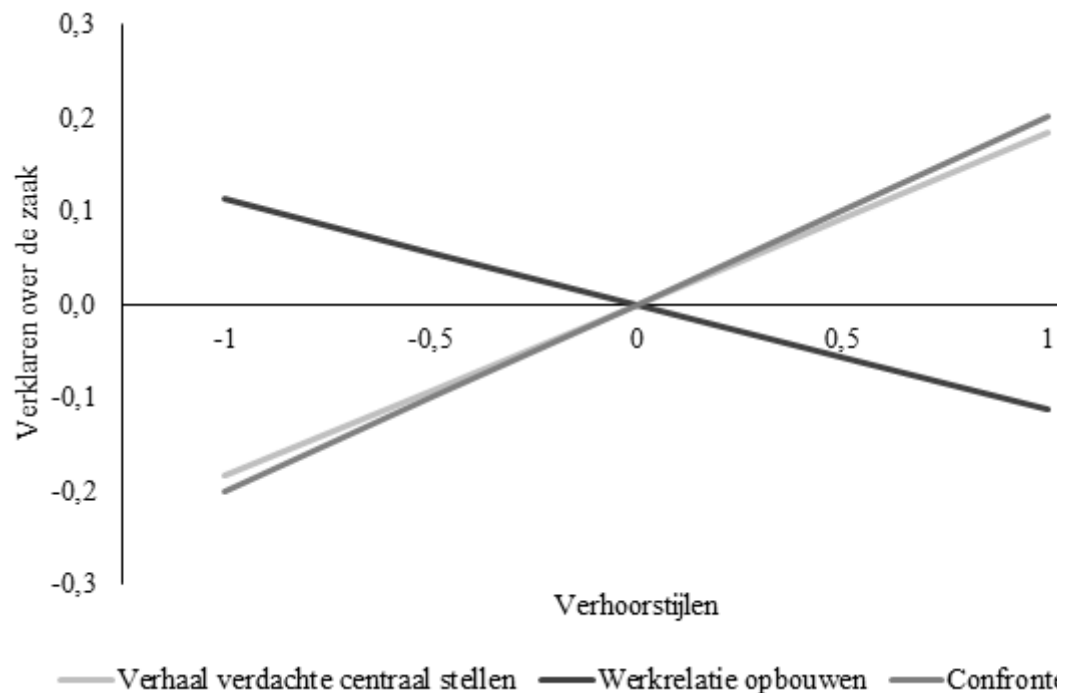
De aanwezigheid van de < advocaat > bij het verdachtenverhoor heeft niet alleen mogelijke consequenties voor het gedrag van rechercheurs, maar ook voor het gedrag van de verdachte. In het geval van de verdachte gaat het in dit geval om het al dan niet verstrekken van informatie over de zaak. Uit de geobserveerde verhoren komt naar voren dat verdachten gemiddeld genomen tijdens verhoren met een < advocaat > net zo veel informatie over de zaak geven dan tijdens verhoren zonder een < advocaat >.³⁴ Voor de hoeveelheid informatie die verdachten gemiddeld genomen tijdens de verhoren geven, blijkt het dus weinig uit te maken of de < advocaat > aanwezig is of niet.

De aanwezigheid van de < advocaat > kan er mogelijk ook voor zorgen dat de wijze waarop de informatie wordt verkregen verandert. Hier gaat het dan om de mate waarin verhoorstijlen bijdragen aan het verkrijgen van informatie over de zaak en in welke mate de aanwezigheid van de < advocaat > die relatie verandert. De bevindingen van deze analyse zijn samengevat weergegeven in figuren 2, 3 en 4. Uit figuur 2 komt naar voren dat zowel het verhaal van de verdachte centraal stellen < als > confronteren samengaan met het verkrijgen van meer informatie over de zaak. Het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte levert minder informatie over de zaak op. Dit is een opmerkelijke bevinding aangezien in de literatuur wordt verondersteld dat het opbouwen van een werkrelatie van belang is bij het verkrijgen van informatie over de zaak.³⁵ Deze afwijkende bevinding is toe te schrijven aan het gegeven dat rechercheurs, in de geobserveerde verhoren, alleen aan het begin en het einde een werkrelatie met de verdachte proberen op te bouwen. Dit zijn de fasen waarin het < verhoor > wordt opgestart of wordt afgesloten en verdachten over het algemeen geen verklaring afleggen. Verder laten de resultaten tevens zien dat de relatie tussen het verhaal van de verdachte centraal stellen, een werkrelatie opbouwen en confronteren enerzijds en verkla

over de zaak anderzijds niet verschilt tussen verhoren met en zonder
< advocaat >.

Figuur 2. Relatie tussen verhaal verdachten centraal stellen, werkrelatie opbouwen en confronteren enerzijds en verklaren over zaak anderzijds.

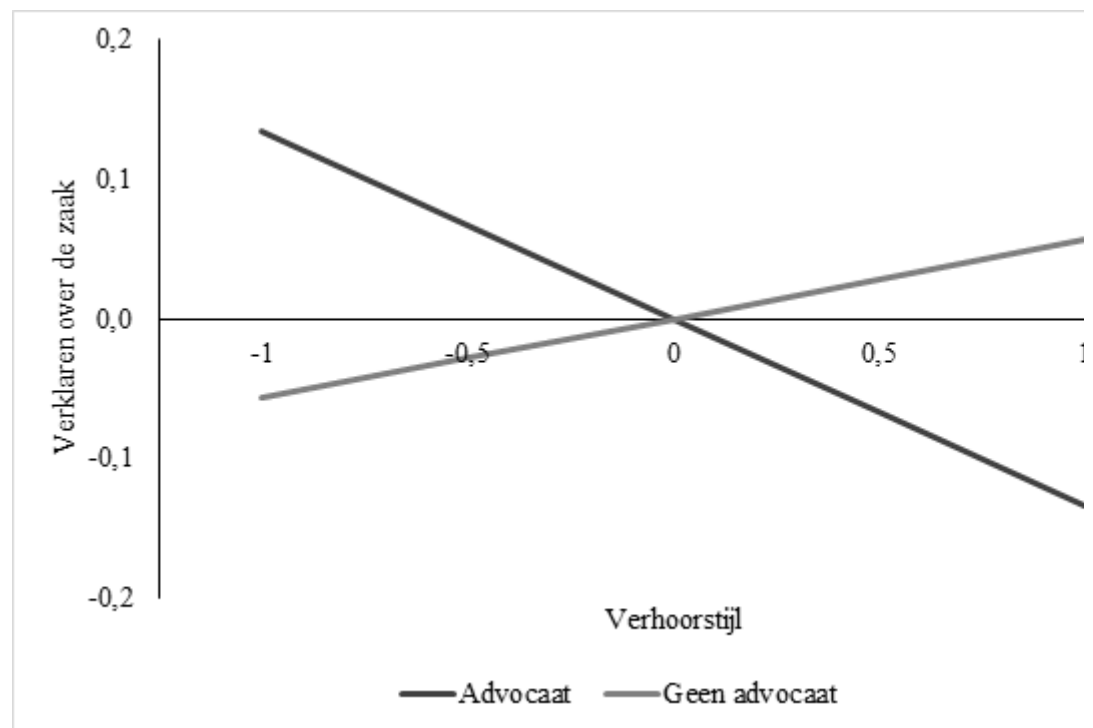

De relatie tussen emoties uitlokken en verklaren over de zaak en tussen misleiden en verklaren over de zaak verschillen wel tussen verhoren met en zonder de < advocaat >. Uit achterliggende statistische toetsen bij figuur 3 komt naar voren dat het gebruik van emotie uitlokken tijdens verhoren zonder de < advocaat > geen statistisch significante bijdrage levert aan het verkrijgen van informatie over de zaak. Tijdens verhoren met een < advocaat > gaat het gebruik van emoties uitlokken samen met minder verklaren over de zaak. Dit laat enerzijds zien dat het gebruik van emoties uitlokken geen effectieve manier van verhoren is om informatie over de zaak te verkrijgen. Anderzijds laat dit zien dat de aanwezigheid van de < advocaat > de effectiviteit van deze verhoorstijl verder vermindert en daarmee het risico op < valse > verklaringen verkleint.

Figuur 3. Relatie tussen emoties uitlokken en verklaren over zaak, uitgesplitst naar verhoren met een < advocaat > (n=36) en verhoren zonder een < advocaat > (n=18).

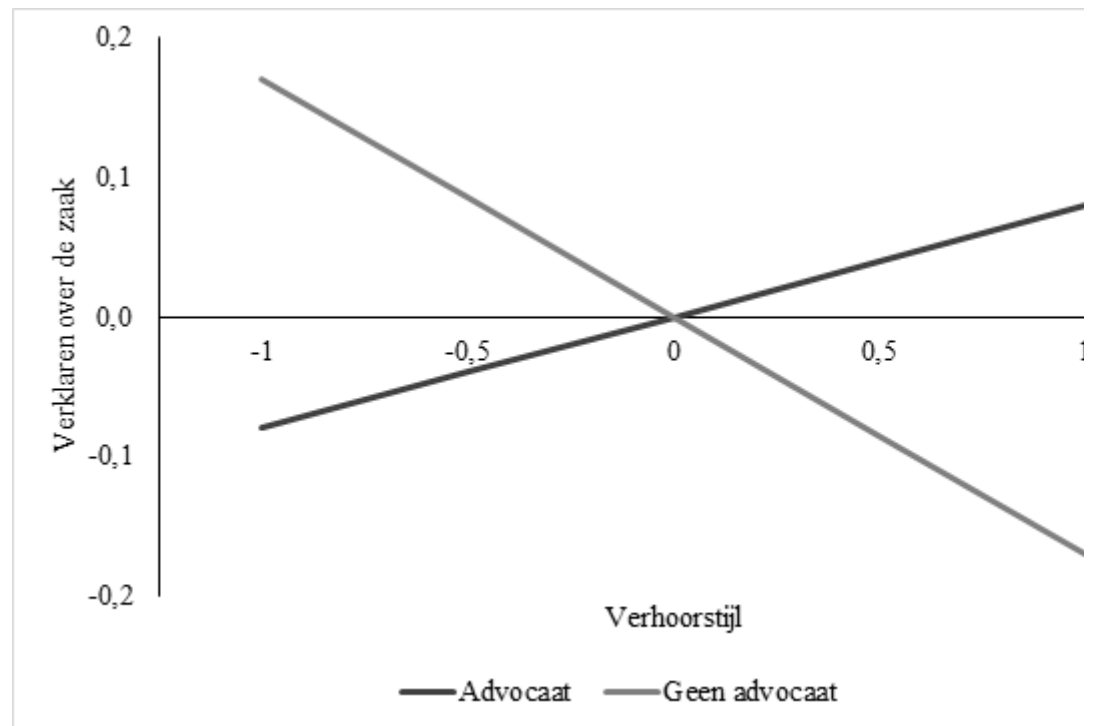

Figuur 4 laat zien dat de mate waarin het gebruik van een misleidende verhoorstijl bijdraagt aan het verkrijgen van informatie over de zaak verschillend is tussen verhoren met en verhoren zonder een < advocaat > . Tijdens verhoren met een < advocaat > levert het gebruik van een misleidende verhoorstijl geen statistisch significante bijdrage aan het verkrijgen van informatie over de zaak. Tijdens verhoren zonder < advocaat > gaat het gebruik van een misleidende verhoorstijl samen met het verkrijgen van minder informatie over de zaak. Ook hier wordt duidelijk dat een beschuldigende manier van verhoren, zoals een misleidende verhoorstijl, niet effectief is in het verkrijgen van informatie over de zaak.

Figuur 4. Relatie tussen misleiden en verklaren over de zaak, uitgesplitst naar verhoren met een < advocaat > (n=36) en verhoren zonder een < advocaat > (n=18).

Uit de bevindingen kan worden opgemaakt dat ook verdachten bij hun keuze om al dan niet informatie over de zaak te geven weinig rekening blijken te houden met de aanwezigheid van de < advocaat > bij het < verhoor >. Er zijn geen verschillen in verklaren over de zaak gevonden tussen verhoren met en zonder < advocaat >. Wel zijn er verschillen gevonden tussen verhoren met en zonder < advocaat > in de mate waarin emoties uitlokken en misleiden bijdragen aan het verkrijgen van informatie over de zaak.

Al met al blijkt de invloed, die een < advocaat > tijdens het < verhoor > op het gebruik van verhoortechnieken en het verklaren over de zaak kan uitoefenen, beperkt te zijn. Hiervoor kunnen verschillende factoren worden aangemerkt. De deskundigheid van advocaten is zeker in de eerste jaren van de nieuwe wetgeving een factor. Zo bleek uit het Brits onderzoek dat in de eerste jaren na de invoering van rechtsbijstand aldaar dat de kwaliteit van de geleverde rechtsbijstand – door onvoldoende deskundigheid, slechte werkrelatie met de politie, te weinig tijd en onvoldoende financiering – te wensen overliet.³⁶ Dit soort factoren spelen bij de invoering van rechtsbijstand bij het < verhoor > in Nederland ook een rol.³⁷ De kennis van en het inzicht in het daadwerkelijke verloop van het politieke verdachtenverhoor is mogelijk beperkt, wat maakt dat het voor advocaten moeilijk is om te bepalen wanneer wel en wanneer niet in te grijpen om bijvoorbeeld op risicovolle verhoortechnieken te wijzen. Daarbij moete

advocaten bij de keuze om in te grijpen telkens een afweging maken tussen het behoud van de werkrelatie met de rechercheurs en het opkomen voor de belangen van de cliënt. Brits onderzoek liet zien dat de kwaliteit van de geleverde rechtsbijstand afhankelijk is van de werkrelatie tussen politie en advocatuur.

5. Implicaties voor de praktijk

Deze bijdrage is gestart vanuit het uitgangspunt dat het verkrijgen van < valse > bekennende verklaringen onder grote druk van de politie ongeoorloofd is en grote negatieve gevolgen heeft voor verdachten en het vertrouwen in de rechtsspraak. Op basis van de gepresenteerde empirische onderzoeksbevindingen is duidelijk geworden dat bij het verhoren van verdachten van ernstige misdrijven nog steeds beschuldigende manieren van verhoren worden gebruikt die een relatief groot risico op < valse > < bekentenissen > hebben. Tegelijkertijd lijkt de aanwezigheid van de < advocaat > het gebruik van beschuldigende verhoorstijlen en de daaropvolgende verklaringen voorsnog betrekkelijk weinig te veranderen. Dit roept de vraag op hoe effectief het recht op rechtsbijstand bij het < verhoor > in de praktijk is voor het waarborgen van een eerlijk proces. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zowel in de internationale < als > nationale literatuur wordt ingezet op het ingrijpend veranderen van de verhoorpraktijk. Het *verhoren* van verdachten zou verruild moeten worden voor het *interviewen* van verdachten.³⁸ In de literatuur zijn vele termen te vinden voor het *interviewen* van verdachten. In de kern stellen ze echter allemaal dat verdachten op een neutrale manier moeten worden bejegend en dat het niet moet gaan om het verkrijgen van een bekentenis maar om het verkrijgen van betrouwbare informatie. Het is daarbij van belang dat het verhaal van de verdachte centraal staat (free recall) en dat de druk, die de verdachte ervaart, moet worden beperkt.

De verhoorpraktijk is echter complex en stelt verhoorende rechercheurs voortdurend voor uitdagingen. Ook met een neutraal interview is het de vraag hoe met verdachten, die niet uit zichzelf openheid van zaken geven, omgegaan moet worden. Verdachten in zware zaken zijn overwegend niet geneigd om uit zichzelf meteen uit de doeken te doen hoe het zit. Zeker in een gevoelige zaak, met veel publieke belangstelling (zoals de zaak 'Ni Verstappen'), kan het moeilijk zijn om te accepteren dat de verdachte

ontkent of zwijgt, zeker < als > er aanwijzingen zijn voor de vermeende betrokkenheid van de verdachte. De politieke en maatschappelijke vraag om een bekentenis, en daarmee duidelijkheid te krijgen over wie het gedaan heeft, maakt een neutraal interview moeilijk en kan de grens van geoorloofde druk zelfs verleggen. Dit laat zien dat het verdachtenverhoor een complex en bijzonder gevoelig proces is waarin de grens tussen hoeveel druk geoorloofd is bij het verkrijgen van duidelijkheid over de zaak soms moeilijk is te trekken. Daar komt bij dat de rechter uiteindelijk in het specifieke geval bepaalt of de grens van ongeoorloofde druk is overschreden of niet.³⁹ De bij de zaak betrokken < advocaat > zal dus stevig in zijn schoenen moeten staan en veel kennis van zaken moeten hebben om ervoor te zorgen dat de grens van ongeoorloofde druk tijdens het < verhoor > niet overschreden wordt. Daar ligt de praktische implicatie van de hier gepresenteerde empirische onderzoeksbevindingen. < Valse > < bekentenissen > kunnen door een breder scala aan verhoorstijlen worden veroorzaakt dan alleen de manieren die < als > ongeoorloofd in de jurisprudentie zijn vastgelegd.⁴⁰ Advocaten die verhoorbijstand leveren, moeten niet alleen in staat zijn om toe te zien op ongeoorloofde druk, maar moeten vooral verhoorstijlen kunnen herkennen die een risico op < valse > < bekentenissen > hebben. Dit betekent dat zij over < voldoende > kennis van en inzicht in het gebruik van beschuldigende verhoorstijlen moeten beschikken. Alleen dan zijn zij in staat om goed te kunnen toezien op het voorkomen van < valse > < bekentenissen > en een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het < verhoor > en de daarmee verkregen verklaring van de verdachte.

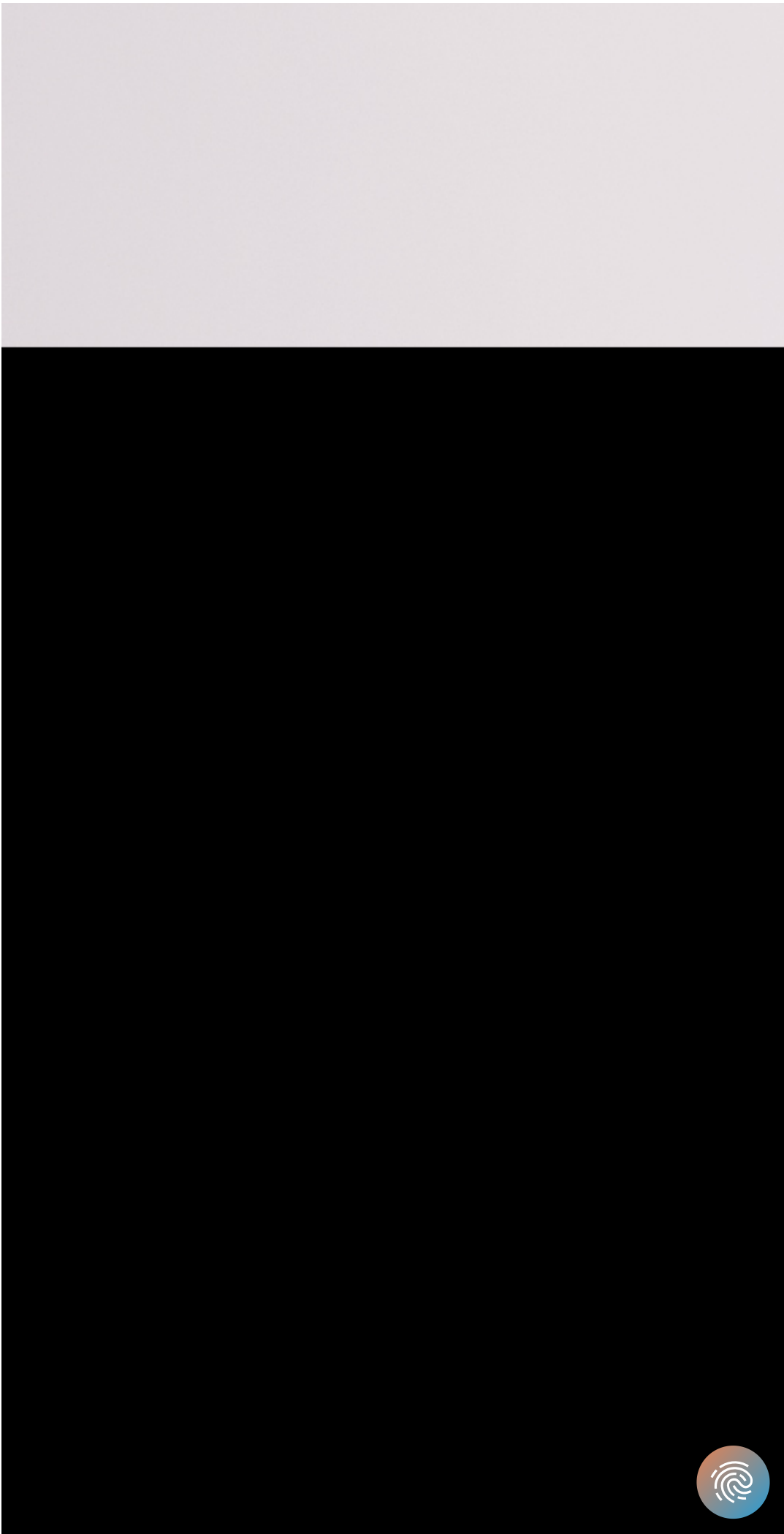
De hiervoor beschreven verbeteringen van de positie van de verdachte gedurende de beginfase van het opsporingsonderzoek hebben mogelijk ook een keerzijde. Verhoorbijstand en de ontwikkeling naar een forensisch interview kunnen het voor opsporingsteams moeilijker maken om informatie van verdachten te verkrijgen. De perceptie van rechercheurs is dat rechtsbijstandsverlening gedurende het < verhoor > ervoor zorgt dat verdachten zich vaker op hun zwijgrecht beroepen.⁴¹ Tegelijkertijd worden de verhoormethoden om de verklaringsbereidheid van zwijgende of ontkennende verdachten te bevorderen nauwlettend in de gaten gehouden en kritisch beoordeeld. Dit alles heeft < als > mogelijke consequentie dat meer zaken onopgelost blijven wat, in tijden van toegenomen punitiviteit,

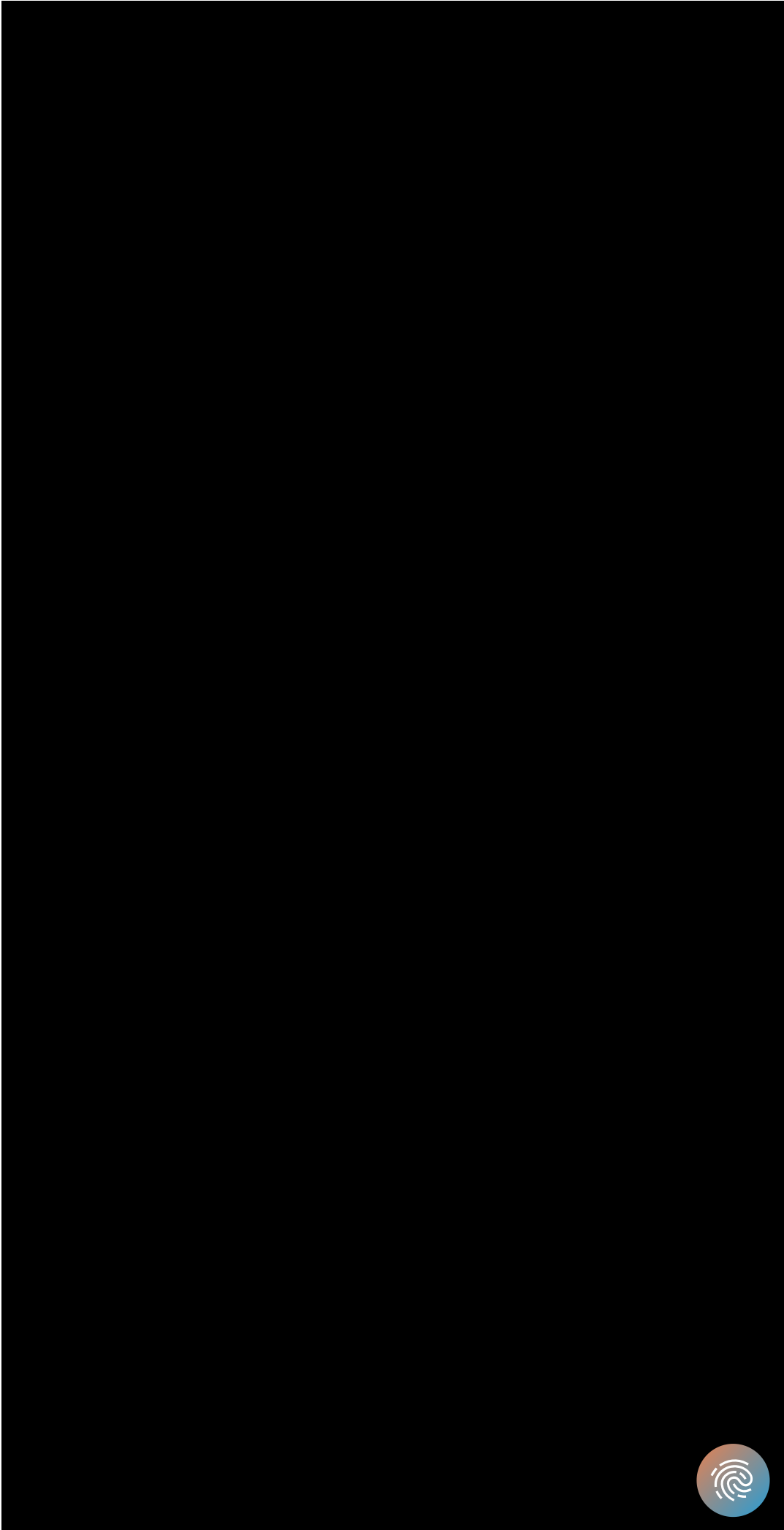
voor politieke en maatschappelijk discussie zorgt. In een situatie waarin de verdachte een minder toegankelijke bron van informatie wordt, zal de opsporing vaker bijzondere opsporingsbevoegdheden inzetten om de benodigde bewijsmiddelen te verkrijgen. Hierbij kan gedacht worden aan stelselmatige observatie en de telefoon- en internettap. Het nadeel van dit soort opsporingsmiddelen is dat ze een grote inbreuk maken op de grondrechten van burgers.⁴² Daarbij zijn ze over het algemeen tijdrovender en duurder dan een verdachtenverhoor. Het waarborgen van een eerlijk proces, zonder dat dit te veel ten koste gaat van een effectieve opsporing, verdient de komende jaren dus aandacht van wetenschappers. Dit vraagt om onderzoek waarin juristen met empirisch onderzoekers samenwerken om tot wetenschappelijk onderbouwde oplossingen te komen.

Dr. W.J. Verhoeven

is universitair hoofddocent Criminologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

VOETNOTEN

- 1) Zie onder meer J.A. Blaauw, *De Puttense moordzaak. Reconstructie van een dubieus moordonderzoek*, Baarn: Fontein 2002 en P.J. van Koppen, *De Schiedammer parkmoord. Een rechtspsychologische reconstructie*, Nijmegen: Ars Aequi Quint 2003.
- 2) Advies ACAS zaken 022, 026 en 028, geraadpleegd op 13 december 2018 van www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Hoge-Raad-der-Nederlanden/Documents/Advies%20ACAS%2014%2006145%2015%200166
- 3) Zie voor een overzicht N. Jörg, in: Melai/Groenhuijsen, *Wetboek van Strafvordering* (losbl.), art. 29 Sv, aant. 9 en 10.
- 4) L. Stevens en W.J. Verhoeven, 'Raadsman bij politieverhoor vraagt om maatwerk', *NJB* 2010/2686-2691.
- 5) EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02, *NJ* 2009/214 (*Salduz/Turkije*).
- 6) Wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot aanvulling van de regeling van het politieverhoor van de verdachte, diens aanhouding en voorgeleiding aan de officier van justitie, de inverzekeringstelling en het recht op rechtsbijstand in het strafproces (Wet rechtsbijstand en politieverhoor, kan gedownload worden van www.justitie.nl).
- 7) L. Stevens en W.J. Verhoeven, *Raadsman bij politieverhoor. Invloed van voorafgaande consultatie en aanwezigheid van raadslieden op de organisatie en wijze van verhoren en de proceshouding van verdachten*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.
- 8) Zie M.J.A. Duker & L. Stevens, 'Het politiële verdachtenverhoor: meer aandacht voor methoden gewenst', in: M.J. Borgers, M.J.A. Duker, L. Stevens (red.), *Politie in beeld* (liber amicorum Jan Naeyé), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 77-103, M.J. Dubelaar, 'Betrouwbaarheid versus rechtmatigheid in strafzaken', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 2009, p. 93-105 en L. Stevens en W.J. Verhoeven, 'Raadsman bij politieverhoor vraagt om maatwerk', *NJB* 2010/2686-2691.

- 9) Een voorbeeld hiervan is de zaak 'Ina Post' waarin in eerste instantie geen sprake was van ongeoorloofde pressie. Ina Post werd uiteindelijk na herziening vrijgesproken door het Hof 's-Hertogenbosch omdat haar bekentenis onbetrouwbaar werd geacht. Zie Hof 's-Hertogenbosch 6 oktober 2010, LJN BN9444.
- 10) Zo spelen onder andere de psychische gesteldheid van de verdachte een rol, zijn cognitieve vermogens, en de uren slaap die hij heeft gehad. Zie S.M. Kassin, S.A. Drizin, T. Grisso, G.H. Gudjonsson, R.A. Leo & A.D. Redlich, 'Police-induced confessions: Risk factors and recommendations', *Law and Human Behavior*, 34(1), 3-38, (2010).
- 11) A. van Amelsvoort & I. Rispens, *Handleiding < verhoor >*, Den Haag: Sdu 2017.
- 12) C.A. Meissner, A.D. Redlich, S.W. Michael, J.R. Evans, C.R. Camilletti, S. Bhatt, & S. Brandon, 'Accusatorial and information-gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: A meta-analytic review', *Journal of Experimental Criminology*, 10(4), 459-486, (2014).
- 13) F. Inbau, J. Reid, J. Buckley & B. Jayne, *Criminal interrogation and confessions* (5th ed.), Burlington: Jones & Bartlett Learning 2013.
- 14) S.M. Smith, V. Stinson & M.W. Patry, 'High Risk Interrogation: Using the "Mr. Big" technique to elicit confessions', *Law and Human Behavior*, 34, 39-40, (2010).
- 15) C. Clarke, R. Milne & R. Bull, 'Interviewing Suspects of Crime: The Impact of PEACE Training, Supervision and the Presence of a Legal Advisor', *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8(2), 149-162, (2011).
- 16) M. Hartwig, P. Granhag & T. Luke, 'Strategic Use of Evidence during Investigative Interviews: The State of the Science', in: D.C. Raskin, C.R. Honts & J.C. Kircher (red.), *Credibility Assessment: Scientific Research and Applications*, Oxford: Academic Press 2014, p. 1-36.
- 17) De Standaard Verhoorstrategie komt neer op het beïnvloeden van een (schuldig veronderstelde) verdachte tot het afleggen van een verklaring. Zie hiervoor W.J. Verhoeven, 'Mediëren verhoortechnieken de verandering in verklaringsbereidheid van verdachten?', *Tijdschrift voor Criminologie*, 56(4), 10-38, (2014).
- 18) A. van Amelsvoort & I. Rispens, *Handleiding < verhoor >*, Den Haag: Sdu 2017.
- 19) W.J. Verhoeven & E. Duinhof, *Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring*

verdachten en de aanwezigheid van de < advocaat > in zware zaken, Den Haag: Sdu 2017.

- 20) De verhoren zijn beschikbaar gesteld door de eenheden Rotterdam en Amsterdam en hebben betrekking op negen verdachten in vier moord-/doodslagzaken uit de periode 2010-2012.
- 21) Verhorend rechercheurs voeren deze verhoorstijlen uit door verschillende verhoortechnieken in samenspel met elkaar te gebruiken. De gevonden verhoorstijlen komen overeen met onderzoeksbevindingen uit de internationale literatuur. Zie voor een overzicht C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Redlich & S.M. Kleinman, 'A taxonomy of interrogation methods', *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(2), 165-178, (2013).
- 22) In figuur 1 weergegeven door de gearceerde balken.
- 23) M. Vanderhallen & G. Vervaeke, 'Between investigator and suspect: The role of the working alliance in investigative interviewing', in: R. Bull (red.), *Investigative interviewing*, New York: Springer 2014, p. 63-90.
- 24) In figuur 1 weergegeven door de volledig ingevulde balken.
- 25) M. Hartwig, P.A. Granhag & T. Luke, 'Strategic Use of Evidence during investigative interviews: The state of the science', in: D.C. Raskin, C.R. Honts & J.C. Kircher (red.), *Credibility assessment: Scientific research and applications*, San Diego, CA, US: Elsevier Academic Press 2014, p. 1-36.
- 26) A.J. Horgan, M.B. Russano, C.A. Meissner & J.R. Evans, 'Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity', *Psychology, Crime & Law*, 18(1), 65-78, (2012).
- 27) Vergelijk het fragment uit een van de verhoren uit de Arnhemse villamoord, bekeken op 6 januari 2019, op <https://nos.nl/artikel/2251171-beelden-<verhoor>-arnhemse-villamoord-bewijs-dat-jij-niet-de-moordenaar-bent.html>.
- 28) P.A.M. Mevis & J.H.J. Verbaan, 'Legal assistance and police interrogation: (Problematic aspects of) Dutch criminal procedures in relation to European Union and the Council of Europe', *Erasmus Law Review*, 7, 175-190, (2014).
- 29) C.J.C.F. Fijnaut, *De toelating van raadslieden tot het politieële verdachtenverhoor*, Arnhem: Gouda Quint 1987; C.J.C.F. Fijnaut, 'De toelating van de raadsman tot het politieële verdachtenverhoor. Een status questionis op de drempel van de eenentwintigste eeuw', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het vooronderzoek in strafzaken. Twee interimrapport onderzoeksproject strafvordering*, Deventer: Gouda Quint 1998.

2001, p. 671-755; M.J. Borgers, 'Een nieuwe dageraad voor de raadsman bij het politieverhoor?', *NJB* 2009/2, 88-93. T. Spronken, 'Ja, de zon komt op voor de raadsman bij het politieverhoor!', *NJB* 2009/2, 94-100.

- 30) L. Stevens & W.J. Verhoeven, *Raadsman bij politieverhoor. Invloed van voorafgaande consultatie en aanwezigheid van raadslieden op de organisatie en wijze van verhoren en de proceshouding van verdachten*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.
- 31) W.J. Verhoeven & L. Stevens, *Rechtsbijstand bij politieverhoor. Evaluatie van de Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor in Amsterdam-Amstelland, Groningen, Haaglanden, Limburg-Zuid, Midden- en West-Brabant en Utrecht*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2013.
- 32) Er bestaat een significant verschil in emoties uitlokken tussen verhoren met een < advocaat > ($M=.19$, $SD=.09$) en verhoren zonder een < advocaat > ($M=.11$, $SD=.08$); $t(52)=3.105$, $p=.003$.
- 33) Er bestaat geen significant verschil in verhaal van de verdachte centraal stellen tussen verhoren met < advocaat > ($M=.48$, $SD=.22$) en verhoren zonder < advocaat > ($M=.42$, $SD=.25$); $t(52)=.930$, $p=n.s.$, in werkrelatie opbouwen tussen verhoren met < advocaat > ($M=.14$, $SD=.06$) en verhoren zonder < advocaat > ($M=.16$, $SD=.09$); $t(52)=-.956$, $p=n.s.$, in confronteren tussen verhoren met < advocaat > ($M=.21$, $SD=.10$) en verhoren zonder < advocaat > ($M=.17$, $SD=.14$); $t(46.3)=1.289$, $p=n.s.$ en in misleiden tussen verhoren met < advocaat > ($M=.17$, $SD=.11$) en verhoren zonder < advocaat > ($M=.12$, $SD=.12$); $t(52)=1.425$, $p=n.s.$
- 34) Er bestaat geen significant verschil in verklaren over de zaak tussen verhoren met < advocaat > ($M=.25$, $SD=.18$) en verhoren zonder < advocaat > ($M=.25$, $SD=.23$); $t(52)=.050$, $p=n.s.$
- 35) Zie onder meer M. Vanderhallen & G. Vervaeke, 'Between investigator and suspect: The role of the working alliance in investigative interviewing', in: R. Bull (red.), *Investigative interviewing*, New York: Springer 2014, p. 63-90; A. Abbe & S.E. Brandon, 'The role of rapport in investigative interviewing: A review', *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10(3), 237-249, (2013).
- 36) J. Baldwin, *The role of legal representatives at police stations*, Royal Commission on Criminal Justice Research Study No. 3, London: HMSO 1992. D. Brown, *PACE ten years on: A review of the research* (Home Office Research Studies 155), London: Home Office 1997; M. McConville, J.

Hodgson, L. Bridges & A. Pavlovic, *Standing Accused: The Organisation and Practices of Criminal Defence Lawyers in Britain*, Oxford: Clarendon Press 1994; B.L. Irving & I.K. McKenzie, *Police Interrogation: The Effects of the Police and Criminal Evidence Act 1984*, London: Police Foundation 1989; A. Sanders, L. Bridges, A. Mulvaney & G. Crozler, *Advice and assistance at police stations and the 24 hour duty solicitor scheme*, London: Lord Chancellor's Department 1989.

- 37) W.J. Verhoeven & L. Stevens, *Rechtsbijstand bij politieverhoor. Evaluatie van de Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor in Amsterdam-Amstelland, Groningen, Haaglanden, Limburg-Zuid, Midden- en West-Brabant en Utrecht*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2013.
- 38) Zie onder meer R. Boon, G. Odnot, R. Horselenberg & K. Geijssen, 'Van < verhoor > naar forensisch interview. Naar een effectieve verhoorstandaard voor de politie', *Tijdschrift Voor De Politie*, 2016/78, 20-25, (2016). R. Bull (red.), *Investigative interviewing*, New York: Springer 2014.
- 39) T. Blom, *Vormen verzuimd tijdens het politieverhoor* (oratie UvA), Amsterdam: Vossiuspers UvA 2010.
- 40) L. Stevens & W.J. Verhoeven, 'Raadsman bij politieverhoor vraagt om maatwerk', *NJB* 2010/2686-2691.
- 41) L. Stevens en W.J. Verhoeven, *Raadsman bij politieverhoor. Invloed van voorafgaande consultatie en aanwezigheid van raadslieden op de organisatie en wijze van verhoren en de proceshouding van verdachten*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.
- 42) J.B.J. van der Leij, 'Opsporingsbevoegdheden en privacy. Een internationale vergelijking', *Justitiële Verkenningen* 2012/38 (3), 40-49.

